

Ladislav Babić

Generativna gramatika i degenerativna politika

Milijarde godina evolucije stvorilo je raznorazne vrste koje su se – uspješno ili manje uspješno – prilagodile trenutnom stanju okoline i sveukupnoj borbi za opstanak koju je ona iziskivala. Neke (većina) su izumirale, ne uspjevši se nositi s promjenama koje se zbivaju iz dana u dan, druge su se - poput *Homo sapiens* – i tome prilagodile. Evolucijom razvili su se i načini sporazumijevanja između viših vrsta, od japanskih majmuna – takozvani fenomen „*stotog majmuna*“ - koji svoje znanje pranja krumpira (navodno, što je podvrgnuto sumnji) prenose na svoje žive rođake, do čovjeka koji svoje spoznaje i viđenje svijeta pokušava to učiniti jezikom. Drugim riječima, jezik je evolucijski mehanizam kojim je cilj sporazumijevanje a ne dokazivanje u vlastite, od ostatka ljudskog roda različite ukorijenjene samobitnosti, na čemu inzistiraju današnji, ne odveć socijalno-evoluciono razvijeni lingvisti. Najpoznatiji živeći svjetski lingvist, [Noam Chomsky](#), tvorac takozvane „*generativne gramatike*“, [smatra](#):

„Gramatika je generativna: omogućuje stvaranje beskonačnog broja različitih rečenica. Kaže, jezik je sredstvo razmišljanja, a komunikacija samo njegova ”slučajna” posledica. Drugim rečima, jezik ima ulogu u komunikaciji, ali komunikacija nema nikakvu ulogu u dizajnu i evoluciji jezika.“

[Pojmovi](#) koji se koriste u *Chomskyjevoj* gramatici su:

„Usvajanje jezika – spontano učenje jezika na poticaj iz okoline (uglavnom kod djece).

Jezična moć – hipotetski mentalni organ koji ljudima omogućuje učenje jezika; urođena je homo sapiensu; pri rođenju u istom stanju kod svih ljudi, razvija se tijekom usvajanja jezika.

Univerzalna gramatika – skup kategorija i primitivnih operacija koje omogućuju stvaranje jednostavnih izraza na ljudskim jezicima (jednaka je za sve jezike). Dio je jezične moći, dakle njena su načela urođena čovjeku.

Jezične univerzalije – tvrdnje koje vrijede za sve ljudske jezike, npr. svi jezici imaju imenice i glagole; dokazuju postojanje univerzalne gramatike.

Gramatika – skup pravila ili načela koja omogućuju stvaranje beskonačnoga broja rečenica na nekom jeziku. Razvija se na temelju univerzalne gramatike tijekom usvajanja jezika, a predstavlja posljednje, tzv. dostignuto stanje jezične moći.

Umni rječnik (mentalni leksikon) – skladište glasovno-značenjskih veza; skup svih riječi (ili morfema) i raznih njihovih obilježja, poput izgovora, značenja te mogućnosti kombiniranja. Nije dio jezične moći, uči se i obogaćuje cijeloga života.

Poznavanje jezika (kompetencija) – znanje gramatike određenog jezika i sposobnost njezine uporabe; u opreci prema uporabi jezika, slično strukturalističkom odnosu jezik – govor.

Kreativnost – sposobnost govornika da, koristeći se ograničenim brojem pravila i jedinica iz umnog rječnika, proizvede i razumije beskonačan niz valjanih rečenica na svojem jeziku.

Gramatičnost – obilježje rečenice da je oblikovana u skladu s gramatičkim pravilima pojedinog jezika.

Generativni gramatičari usredotočeni su na proučavanje jezične kompetencije i kreativnosti.“

Da je Chomsky u pravu potvrđuju i [istraživanja](#) Davida Poeppela, profesora na Odsjeku za psihologiju Univerziteta u new Yorku i direktora Maks Planck instituta u Frankfurtu, te njegove ekipe:

„U osnovi teorije Čomskog jeste ideja da ljudi imaju 'gramatiku u glavi' koja im omogućava da obrade govorni jezik. Naši neurofiziološki nalazi upravo podržavaju ovu teoriju. Od niza reči ljudi prave smisao tako što ih u mozgu spajaju hijerarhijskim postupkom; ovaj proces predstavlja mehanizam interne gramatike”

Razmišljanje, pokušaj spoznavanja odnosa u svijetu i među istovrsnicima (ljudima, da ne bude zabune) je ovdje bit, a način vanjskog izražavanja njegovog rezultata – komunikacija, jezik – ovdje je sekundarnog značaja. Kako evolucija (još?) nije dospjela do faze da si uzajamno čitamo misli, za njihov prijenos potreban je mehanizam – jezik. I ne jezika, već spoznaje radi, kako si ne bismo uspjeli prenositi spoznaje stečene iskustvom i razmišljanjem uklopljene u racionalni u racionalni korpus, navelo je samoljubivog „boga“ da postavi [ograničenje](#) stanovnicima Raja:

„Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt da ga obrađuje i čuva. Jahve, Bog, zapovjedi čovjeku: 'Sa svakoga stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!’“, a potom, kad se to pokazalo neuspješnim, s obzirom na čovjekovu moć skeptičnog odnosa spram stvarnosti i njenog propitivanja (pogreška „božanskog softvera“?), natjeralo ga je da pokuša dodatno otežati sposobnosti međuljudske komunikacije, kad je ova zaprijetila njegovoj moći:

„Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu u zemlji Šinear, i tu se nastane. Jedan drugome reče: Hajdemo praviti opeke te ih peći da otvrdnu!. Opeke im bile mjesto kamena, a paklina im služila za žbuku. Onda rekoše: Hajde da sebi podignemo grad i toranj s vrhom do neba! Pribavimo sebi ime, da se ne raspršimo po svoj zemlji! Jahve se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: Zbilja su jedan narod, s jednim jezikom za sve! Ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome jezik ne razumije. Tako ih Jahve rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše grada. Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor svima u onom kraju i odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlji.”, (Biblija, Stari zavjet, [Knjiga postanka, 11](#))

I tako je, razljućen ohološću ljudi koji smatrahu da se mogu uzdići do samih nebeskih dvorana *Tvorca*, samoljubivi, i kako se čini još oholiji *Bog*, po kratkom postupku – mislio je za sva vremena - obračunao sa stremljenjima ljudske vrste.

Daklem su ljudi i prema starozavjetnom mitu (na „*Starom zavjetu*“ počivaju tri najveće monoteističke religije!) već jednom imali zajednički jezik kojim su prenosili svoje spoznaje, što bi „*štovatelji*“ jezika kao identitetske oznake trebali znati. Oni inzistiranjem na jezičkim razlikama (sasvim minornim, koje ih regionalno čine samo varijantama zajedničkog policentričnog jezika) ustvari reteriraju, oslanjajući se ne na suštinu (*misao*) već sekundarnu posljedicu njenog izražavanja, kao identitetskog svojstva. Vraćaju nas u praevolutivno stanje, uzrokovano – prema mitu, dakako – egoističnim samoljubljem nekog vrhunaravnog bića, ustrašenog za nadvladu nad svojim stvorenjima. Povijest svjedoči nastojanjima ljudi, iz raznoraznih – od vjerskih, političkih, znanstvenih ili avangardnih – razloga, da prevladaju božju kletvu, da olakšaju našu međusobnu komunikaciju, te su poznati pokušaji nametanja pojedinih „*prirodnih*“ ili „*umjetnih*“ jezika kako bi se postojeće multijezično kaotično stanje prevazišlo. *Latinski* je dugo predstavljao „*lingua francu*“ ograničeno općeg sporazumijevanja, a danas je tu ulogu preuzeo *engleski* jezik. Poznati su [pokušaji](#) stvaranja univerzalnog jezika, od *Bacona* preko *Leibniza* do *Zamenhova* i još novijih tvoraca umjetnih jezika, ali ni jedan od njih nije se mogao mjeriti sa silom prakse naturenim jezicima, ekonomski, znanstveno, kulturalno i vojno najutjecajnijih naroda svoga doba, kojima su se drugi narodi – htjeli ne htjeli – morali prilagođavati. Pokazalo se da nijedan od naroda svijeta nije voljan odreći se vlastitog jezika u korist jednog općeg, zajedničkog, jer je pritisak „*korijenske*“ različitosti od drugih naroda još uvijek suviše velik. Kaže se „*koliko jezika govoriš, toliko vrijeđiš*“, što je doduše izjava – u svjetlu *Chomskyjeve* univerzalne gramatike – prilično u svojoj biti podložna raspravi. Dakako, ima ona svoju praktičnu utemeljenost u smislu lakšeg prijenosa i primanja znanja, lakše komunikacije, ali u suštini - sve bitno se dešava u ljudskom mozgu. To je donekle slično odnosu nižih i viših programskih jezika u informatici. Dok se svaki programski kod (pa i struktura viših programskih jezika) bazira na binarnom kodu (nulama i jedinicama), te se sve može izreći njima, pitanje je tko bi uopće – sem vrhunskih stručnjaka – razumio tako izložena pravila. Daklem se taj osnovni, binarni kod, mora prilagoditi praktičnoj ljudskoj logici, kao što se *misao* u mozgu – sama po sebi nerazumljiva drugima – mora odjenuti u jezično ruho da bi se prenijela i omogućila drugima da je shvate.

Istina, postoje nekoliko općih jezika za cijelu ljudsku vrstu. To su, jezik *muzike*, *likovne* i *skulpturalne* umjetnosti, te jezik *matematike* (geste i simboli, ne – jer ih razni narodi mogu različito tumačiti). Oni su toliko suštinski nužni u izražavanju misaonih elemenata umjetničke i znanstvene spoznaje, da ih čak možemo smatrati [metajezicima](#), nadređenima svima koje lingvistika poznaje.

Inzistiranje na upravo vlastitom jeziku lingvističke komunikacije, kao formi kojom se prenose ideje začete u mislima, nije ništa novo. *Forma* je genijalni *evolutivni mamac*, odnosno *principa očuvanja vrste* kao jednog od baze evolucije. Baš briga evoluciju bilo što osim očuvanja vrste, koja se potom drugim djelovanjima evolutivno prilagođuje okolini. Partneri se biraju prema fizičkoj privlačnosti, automobil prema izgledu koji nas privlači, kuća na litici nas privuče širinom pogleda,... Briga evoluciju za ljudski duh (dok partneri ne spoznaju da su duhovno posve inkompatibilni), kupca automobila za njegove karakteristike (dok se ne razočara), a vlasnik kupljene vile prekasno shvati da se nalazi na klizištu. Forma vlada većinom ljudskog roda, i tek relativno neznatni vrhunski kreativci umiju da je prevaziđu, ili bar dovedu u ravnotežu sa suštinom. Malobrojni shvaćaju da su hrvatstvo, bošnjaštvo, srpstvo, crnogorstvo ili ma koja druga etnička oznaka, nebitne spram ljudskosti. Etnička oznaka baš ništa nema s humanizmom (njeno neuvažavanje, nasuprot toga, ima – jer govori o netoleranciji koja nije humanistička osobina).

"No, pri svemu tome, ipak mi 'vrag nije dao mira', pa sam jednom svojem interviewu dao naslov Biti samo Hrvat, znači još ne biti čovjek. A to bi se dakako odnosilo i na Nijemca, Francuza i Turčina... i... Jer, čovjek je rod, a svi Hrvati, Srbi, Englezi, Nijemci... jesu i ostaju sami po sebi na nivou – vrste: genus proximum i differentia specifica. Šteta je samo u tome što svi nacionalisti bilo koje 'fele' ne znaju logiku, pa se uvijek malo "zbunjuju" pritom, i gledaju oko sebe, koga da malo, je li... ovaj, jer nije 'naš'!", ([Milan Kangrga](#))

Tako i stavljanje jezika u prvi plan, kao indentifikacijske osobine sebe i naroda, ništa ne govori o moralnim karakteristikam pojedinca, njegovom općem svjetonazoru, kao niti vladanju većine naroda u povijesno „zanimljivim“ situacijama. Jezik je samo šarena ambalaža kojom omatamo svoje misli i ideje rođene u njima, „omotač“ koji se može odbaciti kad shvatimo kakovrsni „dar“ se moguće skriva ispod njega. U trenutku tog otkrića, jezik postaje nevažan kao odbačeno „pakiranje“, a pažnja se usmjeruje – kod ljudi, a ne kod njihovog privida – na suštinu koja je njime saopćena i prenijeta. Autobus kojim se vozimo od polazišta, postaje nevažan kad stignemo na cilj. Naučnici koji razmjenjuju ideje raspravljaju upravo o njima, a ne o jeziku kojim to čine, jer bi time sasvim skrenuli s biti. Zato na jezik treba isključivo obratiti pažnju kao na sredstvo komunikacije, a ne identitetsku oznaku, jer nije jedan slučaj kad su poznati književnici (*Rushdie, Borghes, Hemon, Ionesco,...*) ili znanstvenici (primjerice, *Einstein*) svoje zamisli jednako kvalitetno formulirali i pretočili u djelo kao da su to radili na materinjem jeziku. Jezici jesu - kako se to kaže - „mostovi među narodima“, ali misli su

stupovi na kojima se oni podižu. Daleko od toga da treba zanemariti njihov značaj, jer bez njih (ima ih puno) ideje bi ostale vlasništvo isključivo mozgovga pojedinaca, ali ga treba smjestiti na pripadajuće mjesto i bježati od ikakve njegove beatifikacije. Kao što, primjerice, ne posvećujemo lopatu kojom štitamo, ili kompjutor kojim se služimo.

Napredni regionalni lingvisti to su shvatili, te jezik tretiraju *postskriptivno* - a ne *preskriptivno*, kao ovisnici o identiteskim orgazmima – dozvoljavajući mu slobodan razvoj uvjetovan interakcijama govornika, a ne obvezivanjem istih od malobrojnih zadojenika jezičkim orgazmima propisanih pravila. *Newton* i *Einstein* nisu propisivali zakone prirodi, pa ni lingvisti to ne moraju činiti govornicima. Razvoj čovječanstva ionako će dovesti do izumiranja većine jezika (ne i djela pisanih na njima, ako se potrudimo sačuvati njihovu razumljivost, ma bili oni i povijesno arhivirani.) – što može usporiti razvoj automatskih, naročito prijenosnih audio prevoditelja, nalik na mobitele - a kreće se prema jednom zajedničkom jeziku za „*Gens una sumus*“ (jedan smo rod) bića ove planete. Neki još očito misle da nismo, jer još nisu sišli s grane. Da to shvaćaju, zagnani kroatisti i slična vrsta preskriptivnih regionalnih jezikoslovaca, prepustili bi jezik slobodnom razvoju, namjesto da nebitne razlike koriste u uzajamnim svađama „*čiji je jezik*“. Svakako nije njihov, već govornika koji ga koriste, pa njima i treba prepustiti usvajanje ili odbacivanje pojedinih jezičkih formulacija. Njihovo viđenje stvari samo je lingvistička verzija ponašanja vlasti – vladanje ljudima (jezikom), a ne djelovanje na opću korist. Istina se ne propisuje, ona se traži. Nećete polju djeteline propisati pojavu one četverolisne, već se ona tamo mora potražiti. I dok su se fizičari trudili, i trude se, objediniti raznolike pojave (optiku, elektricitet, magnetizam, nuklearne sile, gravitaciju,...) na jedno jedino opće načelo koje vlada u svemiru, danas tek šaćica najnaprednijih lingvista nastoji pristupiti jezicima postskriptivno - a još manji dio njih objedinjavajuće - imajući na umu osnovno jezično načelo: oni su u svojoj osnovi tek sredstvo komunikacije među ljudima. Nije lako uvjeriti govornike u takvo viđenje stvari, mada – što je paradoksalno – oni u praksi upravo koriste to načelo. Ali, identitetska paradigma toliko je urasla u njihova bića, da od te predrasude ne prepoznaju bit, kao što veliki nacionalisti u sebi – a naročito u drugima - nisu sposobni prepoznati čovjeka.

15.08.2019.g.

PR

DIOGEN pro kultura

<http://www.diogenpro.com>